

право својине на породичној стамбеној згради (посебном делу зграде) се међусобно веома разликују. Њихови носиоци могу бити разна лица, њихова правна природа је различита, има разлика у коришћењу и располагању итд. У ситуацији када постоје два конкурентна права на истом објекту, законодавац заштићује оног носиоца права који лично користи објекат (стан) под осталим истим околностима. Путем права прече куповине он ће моћи да у својој личности сједини својство носиоца станарског права и сопственика породичне стамбене зграде (посебног дела зграде). Али то не значи да носилац станарског права треба да добије више од тога. Носилац станарског права нема право прече куповине целе породичне зграде ако се она састоји из два стана. Мислим да је исправно и сагласно основним начелима нашег правног система становиште које је Врховни суд заузео у овом случају. Врховни суд сматра да: „институт пречег права куповине долази до примене само онда ако породична стамбена зграда која се продаје има само један једини стан или се продаје само један стан на коме лице, које истиче прече право куповине, има старанско право”.

Прече право куповине има носилац станарског права јер лично користи стан. Мера личног коришћења је мера његовог права да се пре осталих купаца појави приликом продаје породичне стамбене зграде. Преко тога престају разлози који су навели законодавца да му да првенство пред осталим купцима ⁽²⁰⁾.

Миодраг Орлић

ИЗДРЖАВАЊЕ НА ОСНОВИ ИЗЈАВЕ ПОСЛЕДЊЕ ВОЉЕ

1. — Право једног лица на издржавање према другом лицу заснива се на закону, уговору или изјави последње воље. Право на издржавање једног супруга према другом супругу, на пример, заснива се на одредбама чланова 13. и 70. Основног закона о браку од 9. маја 1946. године; право детета на издржавање према његовим родитељима и право родитеља на издржавање према њиховом сину или кћери заснива се на одредби члана 32. става 1. Основног закона о односима родитеља и деце од 21. децембра 1947. године; право једног лица на издржавање према другом лицу на основи њиховог уговора, прописано је одредбама члана 122. Закона о наслеђивању („Службени лист СФРЈ”, бр. 42, од 1965. године), а право једног лица на издржавање према другом лицу на основи изјаве последње воље оставиоца предвиђено је одредбама члана 91. наведеног Закона о наслеђивању. При том, право једног лица на издржавање према другом лицу или према другим лицима на основи изјаве последње воље оставиоца, може да се остварује према том другом лицу или према тим другим лицима, што зависи од околности сваког појединачног случаја.

Издржавање у корист једног лица на основи изјаве последње воље оставиоца наследник у својству обвезаног лица даје на терет оставинске

⁽²⁰⁾ Тако неће имати право прече куповине сустанар. Пресуда Врх. суда Југославије Рев. 2454/65.

маса, при чему лице које има право на издржавање, остварењем тог свог права над предметом издржавања не стиче својину по сопственом праву, већ је изводи из права оставиоца и његовог наследника. Лицу које има право на издржавање при том не припада наследноправно овлашћење личних и стварноправних својстава које има наследник заоставштине према оставинској маси, већ само тражбеноправно овлашћење према наследнику или ком другом обвезаном лицу у погледу ствари и права које је оставилац оставио овлашћеном лицу изјавом своје последње воље. Ако изјавом последње воље оставилац не одреди наследника или које друго лице које је дужно да изврши његову вољу у погледу остављене ствари, оставиочеву вољу у том погледу дужни су да изврше његови наследници сразмерно својим наследничким деловима (Буро Павић: О одрицању од наслеђства, „Анали Правног факултета у Београду”, бр. 4, од 1956. године).

Право једног лица на издржавање према наследнику или према ком другом дужном лицу, на основи изјаве последње воље оставиоца, утврђује се решењем оставинског суда у ванпарничном поступку (Борислав Благојевић: Наследно право ФНРЈ, Београд, 1960, стр. 299. и 381). Кад оставински суд донесе посебно решење о завештању, или решење о наслеђивању у погледу тог завештања, овлашћено лице може тад да захтева и остварује од наследника или код другог обвезаног лица издржавање на основи изјаве последње воље оставиоца преко грађанског суда у парничном и извршном поступку, ако наследник или које друго обвезано лице одбије да извршава или ако не извршава своју обавезу издржавања према овлашћеном лицу коју је утврдио оставински суд. Међутим, могуће је да наследник или које друго обвезано лице издржава лице које има право на издржавање на основи изјаве последње воље оставиоца и у случају ако оставински суд не донесе посебно решење о завештању или решење о наслеђивању у погледу тог завештања.

Овлашћеном лицу припада, дакле, према наследнику или ком другом обвезаном лицу тражбеноправно овлашћење у погледу предмета издржавања, што значи да овлашћено лице у том погледу има према наследнику или ком другом обвезаном лицу положај повериоца. Овлашћено лице може при том да одговара оставиочевим повериоцима за оставиочеве дугове само ако је оставилац то одредио изјавом своје последње воље, али у том случају, како то произлази из одредбе члана 98. става 2. наведеног Закона о наслеђивању, овлашћено лице може да одговара оставиочевим повериоцима само у границама вредности примљеног завештања.

С тим у вези изражено је мишљење да кад изјавом последње воље завешталац остави какву ствар или право одређеном лицу, то лице стиче тад у погледу предмета завештања тражбеноправно овлашћење према наследнику, или ком другом обвезаном лицу у часу смрти оставиоца, да од наследника или овог другог обвезаног лица захтева извршење тог завештања (Борислав Благојевић, нав. дело, стр. 375). Међутим, могло би се приметити да лицу, ком завешталац оставља какво завештање, то право не би могло да припада у својој потпуности од часа смрти оставиоца, већ од дана кад оставински суд донесе посебно решење о завештању или решење о наслеђивању у погледу тог завештања, у смислу одредаба чланова

205, 229, 225, 100. и 144. наведеног Закона о наслеђивању, јер овлашћено лице, изгледа, није у положају да од обвезаног лица може да захтева преко суда принудно извршење завештања пре него што оставински суд у ванпарничном поступку прогласи изјаву последње воље оставиоца и пре него што донесе посебно решење о завештању или решење о наслеђивању у погледу тог завештања.

Право једног лица на издржавање према обвезаном лицу на основи изјаве последње воље оставиоца представља лично право овлашћеног лица. То право овлашћено лице, као што је познато, не може да пренесе на обвезано лице или које треће лице, нити то право обвезано лице или које треће лице може да наследи од лица које има право на издржавање према том другом лицу, зато што је право на издржавање овлашћеног лица неодојиво од његове личности (Војислав Бакић: Особине обавезе издржавања, *Правни живот*, бр. 9—10, од 1958. године), а то право на основи завештања одређено је у нас одредбама чланова 91—100. наведеног Закона о наслеђивању.

2. — Законске одредбе о праву једног лица на издржавање према другом лицу на основи изјаве последње воље оставиоца јасне су и извесне. Међутим, у једном спору, који је Врховни суд НР Хрватске расправио својом пресудом од 1. новембра 1956. године, поставило се питање да ли је надлежни суд дужан да по захтеву овлашћеног лица одреди да му се на основи изјаве последње воље оставиоца да издржавање за време које је прошло.

У том случају, наиме, М. Д. је у изјави последње воље од 10. јануара 1943. године одредила свог сина за наследника њене заоставштине, па га је том приликом оптеретила завештањем издржавања у корист њене малолетне унучке, за време до њене удаје. Ово завештање произвело је правно дејство после смрти М. Д., до које је дошло, како изгледа, 15. јула 1949; то завештање престало је да производи правно дејство, по изјави последње воље М. Д., даном удаје њене унучке, која се, како то произлази из образложења наведене пресуде, удала 26. или 28. фебруара 1955. године. Унучка М. Д. имала је у часу смрти М. Д., према подацима из те пресуде, шеснаест година. Од 15. јула 1949. до 9. јануара 1953. године издржавала се од своје плате и коришћењем куће покојне М. Д. После тога, унучка М. Д. вероватно није користила ту кућу, нити је од обвезаних лица добила штогод на име свог издржавања, па је стога 11. јануара 1956. поднела суду тужбу којом је од првог туженика, сина покојне М. Д., у његовом својству наследника заоставштине и обвезаног лица, и од другог туженика, стицаоца оптерећеног дела некретнина покојне М. Д., такође у његовом својству обвезаног лица, захтевала исплату издржавања на основи завештања покојне М. Д., за време од 9. јануара 1953. године до дана своје удаје, по 6.000 старих динара месечно.

Првостепени суд донео је о томе одлуку на коју се тужиља жалила вишем суду. Врховни суд је поводом тужиљине жалбе донео пресуду којом је тужиљу одбио од њеног траженог захтева, са образложењем да тужиља нема право на тражено издржавања, јер јој је то право, према изјави последње воље покојне М. Д., престало на дан њене удаје, пре него што

је поднела тужбу. Суд је затим изложио становиште по ком издржавање не може да се захтева ни даје за време које је прошло, јер се нико не храни у прошлости (*nemo pro praeterito tempore alitur*), а то важи како за издржавање на основи закона, тако и за издржавање на основи уговора или изјаве последње воље, па је с тих разлога, по мишљењу Врховног суда, у овом случају обавеза издржавања тужиље престала у целини (пресуда Врховног суда НР Хрватске Гж. бр. 159/56. од 1. новембра 1956. године, Збирка судских одлука, Београд, 1956, књ. I, св. 3, одлука бр. 659).

3. — Судови су у нас у случајевима у којима се постављало питање давања издржавања за прошло време, донели приличан број одлука. Врховни суд НР Хрватске, на пример, у својој пресуди Г. бр. 284/47 од 1947. године, изложио је мишљење да се издржавање може захтевати и давати само за време које предстоји. Исти Суд је у пресуди Гж. бр. 969/48 од 14. септембра 1948. године изнео мишљење да се издржавање састоји у томе што се одређеном лицу дају ствари за намирење његових потреба, и што се та дужност извршава за време које предстоји. Исти Суд је у пресуди Гж. бр. 969/48 од 14. септембра 1948. године изнео мишљење да се издржавање састоји у томе што се одређеном лицу дају ствари за намирење његових потреба, и што се та дужност извршава за време које предстоји, јер се, на пример, храна, одећа, стан и друго у начелу не дају за време које је прошло, па је стога сматрао да је нетачна одлука првостепеног суда који је по тужби тужиоца одредио овом издржавање за време које је прошло пре него што је у бракоразводној парници пред тим судом постављен захтев за издржавање.

У једном другом случају с подручја тог Суда, тадашњи срески суд донео је пресуду којом је детету, по захтеву, према његовом ванбрачном оцу одредио издржавање за прошло време, али је окружни суд по жалби туженика преиначио пресуду среског суда и одбио тужиоца од његовог захтева у делу који се односио на давање издржавања за прошло време. Међутим, у пресуди Р.бр. 211/46 од 9. августа 1946. године, Суд је изложио околност да је у спору који је расправљив, издржавање малолетној тужиљи до дана подизања тужбе давала њена мајка, па је био мишљења да је, с обзиром на ту чињеницу, издржавање малолетне тужиље било намирено за време пре подношења тужбе, а ако је тужиљина мајка сматрала да издржавајући тужиљу није вршила само своју дужност него и дужност тужиљиног оца, који је у том спору био туженик, тужиљина мајка, по мишљењу Суда, могла је да тражи у своје име од туженика само сразмерну накнаду, док се за време пре подношења тужбе малолетној тужиљи на име издржавања није могло досудити ништа (Стјепан Межнарић: Уздржавање за протекло вријеме, *Наша законитост*, Загреб, бр. 8—10, од 1948, стр. 202—212).

Врховни суд НР Хрватске донео је по том питању своје решење Гзз. бр. 219/49 од 6. маја 1949. године, у чијем је образложењу изложио разлоге којима се руководио кад га је доносио. Према тим разлозима, тужба за издржавање детета у спору који је расправљив, поднета је 4. фебруара 1948. године; пресудама првостепеног и другостепеног суда изречена је обавеза издржавања детета за прошло време, пре подношења тужбе, што се, по

мишљењу Суда, противи закону, јер се издржавање, по смислу законских одредаба, може досудити само за време које предстоји. Исти Суд је у образложењу решења Гзз. бр. 301/49 од 13. јуна 1949. године изложио мишљење да је у спору који је расправио, тадашњи срески суд погрешно кад је заузео становиште да у спорној ствари малолетна тужиља има право на издржавање за време од три године пре дана кад је поднела тужбу; у том, или у посебном спору, тужиљина прабаба могла је, по мишљењу Суда, да постави само захтев за накнаду трошкова које је сносила издржавајући малолетну тужиљу, коју није била дужна да издржава, јер је малолетна тужиља имала родитеље. Врховни суд изразио је при том мишљење да се издржавање у начелу не даје за време које је прошло, јер се према својој намени може дати само за време које предстоји (Збирка одлука врховних судова и упутстава Врховног суда ФНРЈ, 1945—1952, I, Београд 1952, одлуке 248. и 249).

Затим, из образложења пресуде Врховног суда НР Хрватске Гж. бр. 368/53 од 20. априла 1953. године, произилази да се доприноси родитеља за издржавање деце не могу досудити деци за време које је прошло пре покретања судског поступка ради давања тог издржавања (Збирка одлука врховних судова, Београд, 1954, одлука 218).

4. — По питању давања издржавања за прошло време, наше законодавство не даје непосредан одговор. Француски Грађански законик од 1804. године такође не даје одговор на то питање, мада су судови у Француској у неким случајевима досуђивали давање издржавања за прошло време (видети о томе *Code civil*, Paris Dalloz, 1939, примедбу под тачком 2. уз члан 208. тог Законика). Совјетски Зборник закона о браку, породици и старатељству од 1926. године исто тако не даје одговор на то питање, док немачки Грађански законик од 1900. године садржи у члану 1771. одредбу да се издржавање може захтевати и за прошло време.

С тим у вези, у нашој правној науци изложено је мишљење да се сврха издржавања састоји у намиривању потреба лица које се издржава, и да се то издржавање обезбеђује за време које предстоји. Давање издржавања за прошло време било би, према томе, појмовно немогуће, јер је издржавање за време које је прошло и за које се неко издржавао, чињенички немогуће, па се зато давање издржавања за време које је прошло не би могло захтевати ни досуђивати (Стјепан Межарић, нав. чланак). У прилогу тог схватања наводи се и то, да ако овлашћено лице не остварује своје право на издржавање према обвезаном лицу, може се с разлогом сматрати да му издржавање није потребно; сем тога, ненамирени оброци издржавања могли би се с временом нагомилати и постати знатан терет за дужника, који би их лакше дао да их је намиривао у једнаким износима у одређеним временским размацима (Михаило Константиновић: Развод брака због дуготрајног одвојеног живота и право разведеног брачног друга на издржавање, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 4, од 1956, стр. 478).

Постоји и друго мишљење. Владимир Луковић (Од кад се може досудити алиментација, *Правни живот*, бр. 5. од 1953. године) мишљења је да се издржавање може досудити и за прошло време, мада у том чланку

износи да „већина судова, а међу њима и Врховни суд НР БиХ, заступају гледиште да се алиментација може досудити само од дана поднесене тужбе а не и за вријеме које је протекло прије тога”.

Међутим, требало би приметити да ово гледиште не би могло да буде у сагласности са одредбом члана 15. става 1. Закона о застарелости потраживања од 8. октобра 1953. године. Наиме, по тој одредби потраживање издржавања застарева у року од три године од дана доспелости тог потраживања, па стога из те законске одредбе произилази да се потраживање издржавања може захтевати у року од три године од дана његове доспелости до дана подизања тужбе, што значи да би се то потраживање могло захтевати у том року не само за време које предстоји већ и за прошло време. Сем тога, ово гледиште не би могло да буде у сагласности и са одредбом члана 100. Закона о наслеђивању, према којој потраживање издржавања на основи завештања застарева у року од једне године од дана кад је лице одређено завештањем сазнало за то своје право и било овлашћено да га захтева, па би се стога ово потраживање, према тој законској одредби, могло захтевати у року од једне године од дана доспелости тог потраживања до дана подношења тужбе, што такође значи да би се то потраживање у овом року могло захтевати не само за време које предстоји већ и за прошло време.

5. — У спору који је Врховни суд НР Хрватске расправио својом пресудом Гж. бр. 1559/56 од 1. новембра 1956, тужиља је, дакле, тужбом од 11. јануара 1956. захтевала од туженика издржавање за време од 9. јануара 1953. године до дана своје удаје. Поставља се питање ког дана је тужиља у овој спорној ствари сазнала за то своје право и питање да ли је била овлашћена да захтева то своје право, јер према одредби члана 100. Закона о наслеђивању, потраживање издржавања на основи завештања застарева у року од једне године од дана кад је лице одређено тим завештањем сазнало за то своје право и било овлашћено да га захтева.

При том треба приметити да се одредба члана 15. става 1. Закона о застарелости потраживања није могла применити на овај случај, јер је тај Закон у погледу предмета овог спора општи закон према посебном Закону о наслеђивању, па се стога по питању примене општег или посебног закона на појединачни случај који суд расправља примењује, као што је познато, посебни закон. Сем тога, Закон о наслеђивању је потоњи закон према претходном Закону о застарелости потраживања, па се Закон о застарелости потраживања на овај случај није могао применити и с тога разлога, јер се по питању примене претходног или потоњег закона примењује, као што је то такође познато, потоњи закон.

Што се, дакле, тиче чињеничног питања ког дана је у овом случају тужиља сазнала за своје право на издржавање, запажа се да се из расположивих података не може утврдити ког дана је тужиља сазнала за то своје право, али је извесно да је за то своје право сазнала пре него што је поднела тужбу суду, јер тужбу вероватно не би подигла да није сазнала за то своје право. Зато је значајна околност на коју је указао првостепени суд, а коју тужиља није порицала у жалби на његову одлуку, да тужиља у овом случају од туженика није тражила издржавање пре него што је тужбу поднела суду. Та околност, како је изложена у наведеној пресуди,

допушта могућност претпоставке да је тужиља сазнала за своје право на издржавање непосредно после смрти М. Д., али не искључује могућност друге претпоставке, да је тужиља сазнала за то своје право после 10. јануара 1955. године. Ако је тужиља за то своје право сазнала после тог дана, она је тад испуњавала законски услов у погледу прописане чињенице сазнања; међутим, ту чињеницу тужиља у спору изгледа није навела ни доказивала.

Што се тиче правног питања да ли је у овом случају тужиља била овлашћена да захтева спорно издржавање, могло би се сматрати да је за то била овлашћена ако је оставински суд, после проглашења изјаве последње воље покојне М. Д., донео посебно решење о завештању или решење о наслеђивању у погледу тог завештања, у смислу одредаба чланова 205, 229, 225, 100. и 144. Закона о наслеђивању. Да ли је оставински суд у овом случају донео то посебно решење о завештању или решење о наслеђивању у погледу тог завештања и кад је то учинио ако је донео једно од та два решења, из расположивих података то се исто тако не може утврдити.

Из расположивих података, према томе, не могу да се утврде одлучне чињенице, од чијег је постојања или непостојања зависило овлашћење оставиљине унуке да у овом случају тужбом захтева спорно издржавање. Међутим, ако су у спорном случају постојале одлучне чињенице тужиљиног сазнања и овлашћења које су собом испуњавале законом прописане услове, пресуда Врховног суда НР Хрватске од 1. новембра 1956. године унеколико не би била у сагласности са одредбом члана 100. наведеног Закона о наслеђивању.

Радисав Тасић